

TEMĂ-CHEIE¹

Art. 3

Criteriul privind existența unui prag minim de gravitate, în lumina hotărârii *Bouyid împotriva Belgiei*

(Ultima actualizare: 31.08.2024)

Introducere

În hotărârea pronunțată în cauza *Bouyid împotriva Belgiei* (MC), 2015, Marea Cameră a adoptat următorul nou principiu în ceea ce privește relele tratamente aplicate persoanelor aflate total sub controlul agenților statului. Atunci când o persoană este privată de libertate sau se confruntă cu agenți responsabili cu aplicarea legii, utilizarea forței fizice față de aceasta, în cazul în care comportamentul său nu o impune în mod strict necesar, aduce atingere demnității umane și constituie o încălcare a art. 3 din Convenție (pct. 100 și 101 coroborate).

Criteriul privind existența unui prag minim de gravitate în sensul art. 3

Art. 3 din Convenție interzice în termeni absoluți trei forme de rele tratamente: tortura, tratamentele sau pedepsele inumane și tratamentele sau pedepsele degradante.

Conform jurisprudenței consacrate a Curții, relele tratamente trebuie să atingă un prag minim de gravitate pentru a intra sub incidența art. 3. Curtea a hotărât că evaluarea acestui prag este relativă și depinde de toate circumstanțele cauzei, precum durata relelor tratamente, efectele fizice și psihice și, în unele cazuri, sexul, vârsta și starea de sănătate a victimei [*Muršić împotriva Croației* (MC), 2016, pct. 97].

Pentru a stabili dacă pragul de gravitate a fost atins, Curtea poate lua în considerare și alți factori, în special:

- a) scopul pentru care au fost aplicate relele tratamente, precum și intenția sau motivația care stau la baza acestora, deși absența unei intenții de a umili sau înjosi victima nu poate exclude în mod categoric constatarea unei încălcări a art. 3 din Convenție;
- b) contextul în care au fost aplicate relele tratamente, precum o atmosferă marcată de emoții și tensiuni sporite;
- c) dacă victima se află într-o situație vulnerabilă [*Khlaifia și alții împotriva Italiei* (MC), 2016, pct. 160].

Anterior pronunțării hotărârii în cauza *Bouyid împotriva Belgiei* (MC), 2015, acest criteriu se aplica indiferent de tipul de comportament în cauză. Astfel, așa cum s-a statuat în hotărârea *Irlanda împotriva Regatului Unit*, 1978, Curtea ar putea fi sesizată cu unele cauze în care „anumite acte de

¹ Întocmită de Grefă. Nu obligă Curtea.

Prezenta traducere este publicată cu acordul Consiliului Europei și al Curții Europene a Drepturilor Omului și reprezintă responsabilitatea exclusivă a Institutului European din România.

violență, deși sunt condamnabile atât din motive morale, cât și, în majoritatea cazurilor, în temeiul dreptului intern al statelor contractante, nu intră sub incidența art. 3 din Convenție” (pct. 167).

Pe această bază și în contextul pretinselor rele tratamente aplicate de agenți ai statului, Curtea a constatat că:

- intensitatea intimidării resimțite de reclamantă în timp ce a fost dusă cu forța la secția de poliție nu a depășit pragul de gravitate necesar (a se vedea *Foka împotriva Turciei*, 2008, pct. 61, și *Protopapa împotriva Turciei*, 2009, pct. 49);
- încătușarea unui reclamant timp de patru ore, care nu i-a cauzat nicio vătămare corporală și nu a avut niciun efect pe termen lung asupra stării sale psihice, nu a atins pragul de gravitate necesar pentru a intra sub incidența art. 3 (a se vedea *Wieser împotriva Austriei*, 2007);
- angoasa și suferința psihică suferite de o persoană care a fost dusă la o secție de poliție și obligată să semneze o declarație pregătită în prealabil, într-un moment în care fiul acesteia era în comă, nu au atins nivelul minim de gravitate necesar pentru aplicarea art. 3 (a se vedea *Berktaş împotriva Turciei*, 2001, pct. 176).

Clarificări legate de criteriul privind existența unui prag minim de gravitate, făcute în hotărârea *Bouyid împotriva Belgiei*

În hotărârea *Bouyid împotriva Belgiei* (MC), 2015, Curtea s-a abătut de la criteriul privind existența unui prag minim de gravitate, în contextul foarte special al unei persoane private de libertate „sau, mai general, [care] se confruntă cu agenți ai forțelor de ordine”, și a procedat după cum urmează.

A început (la pct. 100) prin adoptarea unei reguli foarte clare: „atunci când o persoană este privată de libertate sau, mai general, se confruntă cu agenți ai forțelor de ordine, utilizarea forței fizice față de aceasta, atunci când comportamentul său nu o impune în mod strict necesar, aduce atingere demnității umane și constituie, în principiu, o încălcare a dreptului garantat de [art. 3]” (subliniere adăugată). Această abordare decurge din principiul consacrat stabilit în hotărârea *Ribitsch împotriva Austriei* 1995, pct. 38.

Aceasta a continuat (la pct. 101) prin clarificarea faptului că expresia „în principiu” nu poate fi interpretată „ca fiind o indicație a faptului că ar exista situații în care o astfel de concluzie privind încălcarea nu s-ar impune deoarece nu ar fi fost atins pragul de gravitate menționat anterior” (pct. 101). Acest lucru s-a datorat faptului că „încălcarea demnității umane aduce atingere însăși esenței Convenției”(ibidem), existând „o legătură deosebit de strânsă” între noțiunea de tratamente sau pedepse „degradante”, în sensul art. 3 din Convenție, și cea de „respectare a demnității” (pct. 89 și 90 și cauzele citate).

Curtea a concluzionat cu enunțarea **noului principiu aplicabil** după cum urmează: „orice comportament al forțelor de ordine față de o persoană, care aduce atingere demnității umane, constituie o încălcare a art. 3 din Convenție. Acest lucru este valabil în special în cazul utilizării de către acestea a forței fizice împotriva unei persoane, atunci când nu se dovedește a fi strict necesară având în vedere comportamentul său, indiferent de efectul pe care l-a avut asupra persoanei în cauză” (pct. 101).

În concluzie, abordarea din hotărârea *Bouyid împotriva Belgiei* (MC), 2015, presupune faptul că, în cazul în care un reclamant se află total sub controlul agenților statului, examinarea Curții trebuie să se axeze mai degrabă pe necesitatea, decât pe gravitatea, tratamentului la care a fost supus reclamantul, pentru a stabili dacă problema invocată intră în domeniul de aplicare al art. 3 din Convenție. În cazul în care se consideră că tratamentul în cauză nu a fost strict necesar, acesta constituie un tratament degradant și, prin urmare, o încălcare a art. 3 din Convenție (pct. 111 și 112 ; a se vedea și *Perkov împotriva Croației*, 2022, pct. 31).

În cauzele în care se aplică hotărârea *Bouyid împotriva Belgiei*, criteriul privind gravitatea rămâne relevant?

Criteriul privind gravitatea ar rămâne relevant în situația în care tratamentul a fost aplicat atunci când reclamantul se afla total sub controlul agenților statului, în cazul în care Curtea dorește, de asemenea, să meargă mai departe și să caracterizeze tratamentul în cauză ca fiind tratament inuman sau tortură [*Jusiv împotriva Lituaniei*, 2016, pct. 61-62; *R.R. și R.D. împotriva Slovaciei*, 2020, pct. 160-161; *M.B. și alții împotriva Slovaciei (nr. 2)*, 2023, pct. 74; *Lapunov împotriva Rusiei*, 2023, pct. 107-110].

Exemple notabile de aplicare a hotărârii *Bouyid împotriva Belgiei*

- *A.P. împotriva Slovaciei*, 2020 – Curtea a considerat că „pragul de gravitate” a fost atins ca urmare a faptului că reclamantul a fost pălmuit în timpul arestării sale, după ce a apreciat dacă recurgerea la forță fizică a fost sau nu „strict necesară” (pct. 59-63). Ținând seama de vulnerabilitatea reclamantului minor și de profesionalismul ofițerilor de poliție, Curtea a considerat că folosirea forței nu a fost strict necesară, chiar dacă reclamantul i-a scuipat pe ofițeri sau a încercat să-i lovească (pct. 62).
- *Pranjić-M-Lukić împotriva Bosniei și Herțegovinei*, 2020 – Curtea a hotărât că, în circumstanțele specifice ale cauzei, utilizarea cătușelor (atunci când reclamantul a fost escortat cu forța pentru a fi supus unor examene psihiatrice și psihologice nevoluntare, în cursul procedurii penale împotriva sa) nu a fost impusă în mod strict necesar de comportamentul său. Încătușarea reclamantului a adus atingere demnității sale umane și a fost degradantă în sine (pct. 82).
- *Zaharov și Varjabetian împotriva Rusiei*, 2020 – Curtea a constatat că recurgerea la forța fizică de către poliție în timpul dispersării unui miting politic nu era strict necesară, întrucât reclamanții participau la o întrunire pașnică. Curtea a acordat o importanță deosebită faptului că reclamanții au fost răniți când se aflau într-o zonă în care agenții forțelor de ordine desfășurau o operațiune în timpul căreia aceștia au folosit forța în scopul reprimării tulburărilor în masă. S-a considerat că folosirea forței a adus atingere demnității reclamanților, constituind astfel un tratament degradant (pct. 70-74).
- *Roth împotriva Germaniei*, 2020 – Curtea a hotărât că perchezițiile corporale amănunțite efectuate în repetate rânduri asupra reclamantului, înainte și după ce a primit vizitatori în penitenciar, nu au urmărit niciun scop legitim și au avut ca rezultat umilirea excesivă a acestuia. Prin urmare, perchezițiile în cauză au adus atingere demnității umane a reclamantului și au constituit un tratament degradant în sensul art. 3 (pct. 72).
- *Navalnii și Gunko împotriva Rusiei*, 2020 – constatând că reclamantul nu a opus nicio rezistență în timpul arestării sale în public și în timpul transferării sale ulterioare la secția de poliție, Curtea a hotărât că răsucirea forțată a brațului reclamantului de către ofițerii de poliție în timpul acestor evenimente nu a fost impusă în mod strict necesar de comportamentul acestuia. S-a constatat că o astfel de utilizare a forței a adus atingere demnității umane a reclamantului și a constituit un tratament degradant (pct. 43-48).
- *Ilievi și Gancevi împotriva Bulgariei*, 2021 – în care Curtea a aplicat criteriul din hotărârea *Bouyid* în contextul unei percheziții domiciliare și al arestului la domiciliu. A considerat excesiv comportamentul ofițerilor de poliție față de cei doi reclamanți (suspecții), dar a constatat că interacțiunea ofițerilor de poliție cu cele trei reclamante (membri ai familiei), de scurtă durată și discretă, a fost proporțională în raport cu comportamentul acestora (pct. 52-57 și pct. 58-62).

Trimiteri suplimentare

Ghiduri privind jurisprudența:

- Ghid privind protestele în masă
- Ghid privind drepturile persoanelor private de libertate

PRINCIPALELE TRIMITERI JURISPRUDENȚIALE

Hotărâri de principiu

- *Bouyid împotriva Belgiei* (MC), nr. 23380/09, CEDO 28 septembrie 2015 [încălcarea art. 3 (aspect material și procedural)].

Alte cauze:

- *Şakir Kaçmaz împotriva Turciei*, nr. 8077/08, 10 noiembrie 2015 [neîncălcarea art. 3 (aspect material) în ceea ce privește relele tratamente aplicate pe durata reținerii de către poliție; încălcarea art. 3 (aspect material) în ceea ce privește folosirea forței în timpul arestării; încălcarea art. 3 (aspect procedural)];
- *Caracet împotriva Republicii Moldova*, nr. 16031/10, 16 februarie 2016 [încălcarea art. 3 (aspect material și procedural)];
- *Zalian și alții împotriva Armeniei*, nr. 36894/04 și 3521/07, 17 martie 2016 [neîncălcarea art. 3 (aspect material); încălcarea art. 3 (aspect procedural)];
- *Cazan împotriva României*, nr. 30050/12, 5 aprilie 2016 [încălcarea art. 3 (aspect material și procedural)];
- *Balajevs împotriva Letoniei*, nr. 8347/07, 28 aprilie 2016 [încălcarea art. 3 (aspect material și procedural)];
- *Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası și alții împotriva Turciei*, nr. 20347/07, 5 iulie 2016 [încălcarea art. 3 (aspect material și procedural)];
- *Gedrimas împotriva Lituaniei*, nr. 21048/12, 12 iulie 2016 [încălcarea art. 3 (aspect material și procedural)];
- *Iusiv împotriva Lituaniei*, nr. 55894/13, 4 octombrie 2016 [încălcarea art. 3 (aspect material și procedural)];
- *Barahoiev împotriva Rusiei*, nr. 8516/08, 17 ianuarie 2017 [încălcarea art. 3 (aspect material și procedural)];
- *Jerdev împotriva Ucrainei*, nr. 34015/07, 27 aprilie 2017 [încălcarea art. 3 (aspect material și procedural)];
- *A.P. împotriva Slovaciei*, nr. 10465/17, 28 ianuarie 2020 [încălcarea art. 3 (aspect material și procedural)];
- *Castellani împotriva Franței*, nr. 43207/16, 30 aprilie 2020 [încălcarea art. 3 (aspect material)];
- *Gremina împotriva Rusiei*, nr. 17054/08, 26 mai 2020 [încălcarea art. 3 (aspect material și procedural)];
- *Pranjić-M-Lukić împotriva Bosniei și Herțegovinei*, nr. 4938/16, 2 iunie 2020 [încălcarea art. 3 (aspect material)];
- *Mitu împotriva Republicii Moldova*, nr. 23524/14, 30 iunie 2020 [încălcarea art. 3 (aspect material și procedural)];
- *R.R. și R.D. împotriva Slovaciei*, nr. 20649/18, 1 septembrie 2020 [încălcarea art. 3 (aspect material și procedural); încălcarea art. 14 coroborat cu art. 3];
- *Aghdgomelaşvili și Japaridze împotriva Georgiei*, nr. 7224/11, 8 octombrie 2020 [încălcarea art. 3 (aspect material și procedural) coroborat cu art. 14];
- *Zaharov și Varjabetian împotriva Rusiei*, nr. 35880/14 și 75926/17, 13 octombrie 2020 [încălcarea art. 3 (aspect material și procedural)];

- *Roth împotriva Germaniei*, nr. 6780/18 și 30776/18, 22 octombrie 2020 [încălcarea art. 3 (aspect material)];
- *Navalnii și Gunko împotriva Rusiei*, nr. 75186/12, 10 noiembrie 2020 [încălcarea art. 3 (aspect material)];
- *Akin împotriva Turciei*, nr. 58026/12, 17 noiembrie 2020 [încălcarea art. 3 (aspect material și procedural)];
- *Șmorgunov și alții împotriva Ucrainei*, nr. 15367/14 și alte 13 cereri, 21 ianuarie 2021 [încălcarea art. 3 (aspect material și procedural)];
- *Zličić împotriva Serbiei*, nr. 73313/17 și 20143/19, 26 ianuarie 2021 [încălcarea art. 3 (aspect material și procedural)];
- *Ilievi și Gancevi împotriva Bulgariei*, nr. 69154/11 și 69163/11, 8 iunie 2021 [încălcarea art. 3 (aspect material); neîncălcarea art. 3 (sub aspect material)];
- *Adjigitova și alții împotriva Rusiei*, nr. 40165/07 și 2593/08, 22 iunie 2021 [încălcarea art. 3 (aspect material și procedural)];
- *Dokukini împotriva Rusiei*, nr. 1223/12, 24 mai 2022 [încălcarea art. 3 (aspect material și procedural)];
- *H.M. și alții împotriva Ungariei*, nr. 38967/17, 2 iunie 2022 [încălcarea art. 3 (aspect material)];
- *Skorupa împotriva Poloniei*, nr. 44153/15, 16 iunie 2022 [încălcarea art. 3 (aspect material și procedural)];
- *Perkov împotriva Croației*, nr. 33754/16, 20 septembrie 2022 [neîncălcarea art. 3 (aspect material); încălcarea art. 3 (aspect procedural)];
- *M.B. și alții împotriva Slovaciei (nr. 2)*, nr. 63962/19, 7 februarie 2023 [încălcarea art. 3 (aspect procedural și material); neîncălcarea art. 14 coroborat cu art. 3 (aspect material); încălcarea art. 14 coroborat cu art. 3 (aspect procedural)];
- *Lapunov împotriva Rusiei*, nr. 28834/19, 12 septembrie 2023 [încălcarea art. 3 (aspect material și procedural); încălcarea art. 14 coroborat cu art. 3].